

УДК [930.1 : 745 : 908] (477.43) «1920/1930»
DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2021.2\(34\).537](https://doi.org/10.33782/eminak2021.2(34).537)

ПИСАНКАРСТВО ПОДІЛЛЯ У РУКОПИСНІЙ СПАДЩИНІ 20-х РОКІВ ХХ СТ.

Віктор Ткаченко

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» (Переяслав, Україна)
e-mail: viktor69tkachenko@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6741-3430>

У статті розглянуто й оприлюднено архівні матеріали Інституту археології та Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України пов'язані з писанками. Зокрема, це листування Г.Т. Танцюри з Н.А. Коцюбинською, його записи, що стосуються великодньої обрядовості на Поділлі, а також рукописні матеріали фонду «Етнографічна комісія» ВУАН.

Невідомі широкому загалу, розглянуті джерела засвідчують існування писанок та їх використання під час великодніх звичаєво-обрядових традицій, у віруваннях українців 1920-х рр., збирання колекцій тощо.

Водночас епістолярна спадщина є цікавим і малодослідженим історичним джерелом.

Ключові слова: Гнат Танцюра, Наталія Коцюбинська, Поділля, писанка, листування, фонди, архів

Сьогодні досить актуальним є дослідження краєзнавчої й етнографічної спадщини регіонів, а також вивчення діяльності та спадщини видатних вчених. Без цього неможливі з'ясування, аналіз, висвітлення основних тенденцій і проблем в науці на різних етапах її розвитку.

Звернення дослідників до наукового доробку вчених обумовлене й значним інтересом до їхніх праць, розкриття окремих важливих питань минулого, зокрема і писанкарства у 20-х роках ХХ ст.

Стан вивчення побутування писанкарства зазначених років в Україні та Поділлі зокрема, потребує більшого зацікавлення. Про популярність цього народного мистецтва говорять чимало праць, присвячених йому. Оскільки висвітлення подільського писанкарства маємо у роботах М.Верхової¹, Л.Зарембського², Л.Ліпської³, В.Льїнського⁴, О.Ляшенка⁵, В.Косаківського⁶, Т.Піруса⁷, В.Ткаченка⁸ зосередимо

¹ Верхова М. Писанки Поділля. Львів: Колесо, 2013. 192 с.

² Зарембский Л. Народное искусство подольских украинцев. Ленинград: Издательство Государственного Русского музея, 1928. 48 с.

³ Ліпська Л. Подільські писанки // Подільська старовина. Вінниця, 1993. С. 334-336.

⁴ Льїнський В., Подгурська С. Особливості орнаментики подільських писанок // Народне мистецтво. 2006. № 1-2. С. 47-48.

⁵ Ляшенко О. Писанки // Поділля: іст.-етногр. дослідження / Артюх Л., Балушок В., Болтарович З. та ін. Київ: Доля, 1994. С. 434-438.

⁶ Косаківський В. Писанки Поділля // Подільська старовина: наук. зб. До 85-річчя заснування Вінницького обл. краєзнавчого музею. Вінниця, 2003. Вип. 3. С. 170-171.

⁷ Пірус Т., Пірус К. Архаїчна символіка писанок с. Гушчинці Каменівського району Вінницької області // Народна культура Поділля в контексті національного виховання. Зб. наук. пр. Міжнародної науково-практ. конференції. Вінниця: «Книга-Вега» ВАТ «Віноблдрукарня». 2004. С. 214-218.

⁸ Ткаченко В. Розвиток українського писанкарства кінця ХІХ – початку ХХІ ст.: регіональні особ-

увагу на матеріали архіву Данила Щербаківського, що зберігаються в Науковому архіві Інституту археології та фонду «Етнографічна комісія» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т.Рильського НАН України. Зокрема, на листуванні Г. Танцюри з Н. Коцюбинською науковим співробітником Кабінету українського мистецтва ВУАН з цього питання та респондентами з сіл і містечок Поділля, які надсилали свої матеріали до Етнографічної комісії.

Варто відзначити, що значною у фонді Д. Щербаківського є епістолярна спадщина різних авторів, наприклад: М. Біляшівського, К. Болсуновського, Хв. Вовка, Є. Спаської, С. Тарануценка, К. Широцького, В. Щербаківського й ін. Особливої уваги заслуговує листування Н.А. Коцюбинської з кореспондентами з різних районів з приводу збирання матеріалів про писанки, які датуються 1927-1929 рр.⁹

Метою статті є оприлюднення цілісних архівних документів, зокрема листування Г. Танцюри зі збору інформації про писанки та писанкарство на Поділлі. Основним завданням є висвітлення діяльності Гната Трохимовича Танцюри, українського фольклориста й етнографа, педагога, який належить до видатних збирачів усної народної творчості, у питанні фіксації та збору матеріалів з виготовлення великодніх яєць – писанок, іншим – є введення їх до наукового обігу шляхом публікації окремих документів, невідомих широкому загалу та неопублікованих раніше; поповнення джерельної й історіографічної бази.

Як відомо, у 1920-х роках ВУАН на початку своєї діяльності створила низку комісій, музеїв, кабінетів з дослідження матеріальної та духовної культури українців. Наталія Коцюбинська, як зазначалося вище, була науковим співробітником Кабінету українського мистецтва. До збирання матеріалів наукові установи широко залучали громадськість, маючи велику кількість кореспондентів з-поміж працівників культури, вчителів, студентів, письменних селян, школярів, що допомагали збирати необхідний для дослідження матеріал. Одним з таких був Гнат Трохимович Танцюра. Створивши кореспондентську мережу в різних районах та областях України і підготувавши відповідні запитальники, розіславши їх, співробітники комісії отримували на них упродовж зазначених років відповідні записи, у тому числі й листи в яких можемо почерпнути цікаву інформацію.

Відповідно до сучасної практики наукового видання першоджерел збережено особливості письма. Написані нерозбірливо окремі слова пропущені, проте вони не впливають на зміст листа й інших документів, що подаються.

Багатючий матеріал про великодню обрядовість був надісланий М.Рябим із с. Кукавці на Поділлі. Видно, що дописувач ґрунтовно підійшов до справи збирання інформації та її опрацювання¹⁰. Відносно перед, власне та після великодньої обрядовості звичаїв і традицій, то автор пише, що з

ливості, сучасні трансформації: дис. к.іст.н.: 07.00.05 – етнологія. Київ, 2012; Ткаченко В. Писанкарство у великодній обрядовості Поділля 20-х рр. ХХ ст. за архівними джерелами // Часопис української історії / За ред. А.П. Коцура. Київ, 2018. Вип. 39. С. 129-135; Ткаченко В. Джерельна база з писанкарства в Науковому архіві Інституту археології НАН України // Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M.A. Zhurba. 2019. № 36. С. 189-192; Ткаченко В. Феномен українського писанкарства кінця ХІХ – початку ХХІ століття (історіографічний і джерелознавчий зріз). Київ: Міленіум, 2020. 430 с.

⁹ Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 9. Од. зб. 86. 138 арк.

¹⁰ Ф. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т.Рильського НАН України [АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т.Рильського НАН України]. Ф. 1. Од. зб. 428. 110 арк.

«вербної неділі лагодяться до Паски. Увесь тиждень пишуть писанки, красять галунки, копають копанки і т.п.

Свячене яйце нашпиговане гвоздичками як ослабне корова, тоді підкурюють свяченим яйцем і гвоздичками.

Як прийдуть з церкви з свяченим як уже посвятят, то роздають бідним перепічки і галунки, тоді ідуть до дому.

Рано як прийдуть з церкви то діти ходят христовати, їм дають галунки або писанки. Після обіду ідуть на цвинтар, коло церкви граються в «Жучка», «Горошку», «Коло млина долина», а хлопці граються м'яча «Козаків», «Бити ловити», «Квачу». На третій день хлопці наймають музики і відгулюють писанки з дівками (котрі получають як прийде хлопець до дівки, то вона дає йому пару писанок).

Як хто, умирає то кажут що щасливий і кладут йому писанок в домовину»¹¹.

«Великодня субота. Пишуть писанки і топлять в черепку або покришці віск, «кістку» (роблять з тоненької дуже бляшки котру завивають на голку і як скинуть, то получається трубочки, котру одним кінцем кладуть в розколений патичок, так як звичайна ручка до писання і прив'язують ниткою) в гарячий віск і пишуть по білому яйцови. Розвидуть і кидають в жовтило (роблять так: варять кори кислої яблінки і в ці юшці красять на жовте) і знов заповняють де ще потрібно і кидають в другу краску багрову або синю і т.п. І як уже готово тоді пригрівають до вогню і віск топиться і катраном ростоплений віск обтирають і писанка готова. Так само і капають капанки. Капають воском капанки потім кидають в жовту і капають по жовтому і т.п. Галунки красять тільки в жовту, а після кидають в яку небудь другу краску.

Варять яйця і ввечером частину луплять для посвячення на миску.

Печуть перепічки для старців (як уже освітрян паски то роздають по одні перепічці і по галунці або писанці за померлих щоби і вони знали шо Великдень (Паска). Готують миску для посвящення. Кладуть: ковбасу, яєць, паску, сала, писанок, галунок, цілушку хліба, маку, соли, хрину. Ще святят одно яйце облуплене настромляють в него кругом гвоздичків і так сушать. І як зробиться корові або другі які худобі більмо на оці, то трут і засипають.

Великдень. Рано вмиваються, кладуть у воду в миску червону галунку і так умиваються, потім ідуть до церкви. Після обіду (на Великдень) малі діти ходят христовати по сусідах, родині і т.п.

Входять до хати, двої чи трої дітей і говорят три рази «Христос Оскрес», а їм відповідають «Воістину Оскрес» і дають по писанці або по галунці і вони їдуть дальше.

Як здиваються з родичами то христосуються і цілюються поздравляють одні других з святами дають одно другому по парі писанок.

Як хто вмирає на ці свята то кажуть що щасливий і кладуть йому в домовину писанки і галунки щоби мав з чим прийти на той світ до родичів христоватися.

Ввечером ідуть хлопці по дівчатах за писанками. Приходять до хати і дівка дає по парі писанок кожному, то хлопці на третій день наймають музики і «відгулюють писанки». Свято святкують три дні. Першого дня ввечером ідуть до церк-

¹¹ Ibid. Арк. 9зв.-10зв.

ви до «мировання» і кожний хто мирується кладе писанку або галунку попови за це.

Після паски той тиждень називається «Провідним». І в першу неділю після Паски їдуть на цвинтар відвідувати померлих родичів «на проводи». Тут піп служить панахиду, дають бідним їсти, тут є і писанки і галунки котрі красять для цього дня»¹².

«В п'ятницю та суботу пишуть писанки топлять в черепку або покришці віск і мачають «кістку» в гарячий віск і пишуть по білому яйцюви. Як уже готово тоді пригривають до жару і віск топиться. «Кістка» – роблять таку трубочку довжиною з сантиметр, потім беруть з віника патичок довжиною як ручка до писання розколюють на краю вкладають цю трубочку одним кінцем в розколоне і обв'язують тісно ниткою і воно отримується як Г»¹³.

Натомість інший дописувач з Поділля, із с. Куцка Слобідка, Л. Кушнір у своєму повідомленні зазначив, що на Великдень

«пишуть писанки, красят галунки, варят яйця.

Вмиваються водою із крашанкою «щоб будь такої гарній як крашанка». Христосуваться ходять малі діти. Як вийдуть до хати, то кажуть «Христос Воскрес» три рази тоді їм дають по крашанці.

Сего року у нас організувалося товариство СОЗ (спілка обробки землі), вони постановили на зборах, щоб на Великдень дати відсіч релігійникам. Вони в шкільнім садку коло церкви обмазували вапном щепи першого дня на Великдень. І другого дня теж обмазували і тіль у нашому селі проводилося проти релігійного»¹⁴.

Цікавими є інші матеріали. Це додані до повідомлення чотири малюнки писанок із мотивами «виноград», «гусяче полотенце», «рожа», «квітка».

Водночас П. Ковальов у своїх матеріалах з приводу святкування Великодня вказав, що «у с. Горбівцях існує повір'я про якихось то «рахманів» (під цим можна розуміти душі вмерлих). Рахмани мешкають у глибині землі й святкують свій «рахманський Великдень» тоді саме, коли церква святкує «Препіловіння». У Горбівцях цей день звуть «правою серединою»¹⁵.

Молоді хлопці, на масляну, вгощають горілкою жінок чи дівчат, як кажуть «колодки купують», а за це жінки чи дівки мусять на Великдень віддячувати їх писанками, кажучи при цьому три рази «Христос Воскрес» і цілуються. Кожна жінка мусять дати кожному чоловікові, що купив її колодки по кілька пар писанок, через що й майже у кожній хаті на Великдень змальовують до 2-х кіп (копа – 60) писанок і крашанок¹⁶.

Упродовж 1928-1929 рр. Г.Т. Танцюра у с. Зятківці на Вінниччині також збирав і записував вірування та звичаї, пов'язані з писанками та крашанками, надсилаючи їх до Етнографічної комісії.

У монографії «Зятківці. Історико-соціологічні нариси» вказано, що Гнат Трохимович Танцюра народився 10 червня 1901 р. у селі Зятківцях Гайсинського повіту

¹² Ibid. Арк. 39-44зв.

¹³ Ibid. Арк. 61зв.

¹⁴ АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Ф. 1. Од. зб. 310. Арк. 250.

¹⁵ Ibid. Од. зб. 420. Арк. 2зв.

¹⁶ Ibid. Арк. 5зв.

Кам'янець-Подільської губернії (нині – Гайсинського району Вінницької області) у багатодітній сім'ї хліборобів-ткачів.

1912 р. закінчив церковноприходську школу, а в перші роки радянської влади – Зятковецьку трудову семилітню школу та педкурси у м. Гайсин, а з вересня 1921 р. повернувся працювати вчителем до рідного села. Деякий час працював вихователем Гайсинського і Дашівського дитячих будинків. 1928 р. вступив до Харківського музично-драматичного інституту, але через тяжку недугу (гемофілію) змушений полишити навчання й повернутися до Зятківців. 1932 р. Г. Танцюра заочно закінчив мовно-літературний факультет Вінницького інституту соціального виховання, працював учителем Клебанської середньої школи Тульчинського району на Вінниччині, пізніше – викладач мови та літератури Гайсинської середньої школи.

Рукописна збирацька спадщина Г. Танцюри у жанровому плані багата та різноманітна. Впродовж 46 років він записав 5000 пісень і близько тисячі казок, легенд, переказів, усмішок та анекдотів; 1536 прислів'їв і приказок; 615 загадок; 144 зразки інструментальної музики (танців); сотні замовлянь, голосінь, прикмет, повір'їв, проте центральне місце у фольклорній скарбниці видатного вченого займають записи Явдохи Зуїхи¹⁷.

Досить складною була доля в іншій особистості нашого дослідження – Наталії Антонівни Коцюбинської. Так, згідно з викладеною відомим істориком С.І. Білоконем її біографії відомо, що «мистецтвознавець, поетеса, політична діячка» народилася 24 червня (7 липня) 1896 р. у с. Мисюрівка (нині Старосинявського р-ну Хмельницької обл.), померла 11 грудня 1937 р. у м. Саратов, РФ. Член УПСР з 1917 р. У 1918 р. закінчила у Києві Вищі жіночі курси, а в 1924 р. Археологічний інститут. Працювала в Інформбюро армії УНР та Центральному повстанському комітеті. Від 1923 р. – науковий співробітник Кабінету українського мистецтва ВУАН під керівництвом О. Новицького. Ув'язнена 1924 р., але звільнена 1925 р. після клопотань акад. УАН С. Єфремова та заступника наркома освіти П. Солодуба. Змушена була опублікувати заяву про вихід з УПСР, проте «залишалася на антирадянських позиціях». Складала карту художньої промисловості України, виявляла виробничі центри народного мистецтва. Їздила в експедиції у Тульчинську та Могилівську округи (нині Вінницька обл.). Досліджувала замкову архітектуру України, срібництво, мистецтво Поділля тощо. Друкувалася у журналах «Записки Всеукраїнського археологічного комітету», «Україна», «Хроніка археології та мистецтва». Навесні 1929 р. виїздила до Ленінграда (нині С.-Петербург) для вивчення архівів та етнографічного відділу Російського музею і Москви, де досліджувала фонди Музею етнології АН, Музею народознавства тощо. 5 листопада 1934 р. була знову заарештована і 26 червня 1935 р. засуджена до заслання. Покарання відбувала у Саратові, де заарештована утретє та розстріляна. Реабілітована¹⁸.

У матеріалах Гната Танцюри до народного календаря, обрядовості, що зберігаються в Архівних наукових фондах рукописів і фонозаписів ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, записано чимало прикмет, повір'їв, вірувань пов'язаних з народним календарем. Так, про святкування Великодня та пов'язані з ним віруваннями селян, дослідник народної культури записав: якщо «на Великде-

¹⁷ Танцюра Г. Зятківці. Історико-соціологічні нариси: Худож.-публіцист. Видання. Київ: ЗАТ «Віпол», 2007. 536 с., іл.

¹⁸ Білокінь С.І. Коцюбинська Наталія Антонівна (2014) // Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=1175

нь вперше свячену крашанку ізисти з шкарлупами, то не будуть зуби боліти»¹⁹, а якщо «умиватись свяченими крашанками – будеш вродливою»²⁰.

В одному зі своїх записів Г. Танцюра відзначив, що на Великдень, «діти христосуються», а за це «дають їм крашанки». Цей звичай, як відомо поширений і в багатьох інших регіонах України.

З інших звичаїв та обрядів він виокремив обряд колодки, який існував між дівчатами та хлопцями. Це коли «дівчата віддають «колодки» – при зустрічі христосуються і вона дає їму три крашанки (або 1 писанку і 2 крашанки; або всі три крашанки) в хустинці (часом вишитої)»²¹. Не залишив поза увагою й обрядово-звичаєвий фрагмент святкування поминальних днів подолянами. Так, у його записах зазначено, «на Проводи дітям роздають крашанки», а «шкаралупи з крашанок складати й пускати на воду (для рахманів)»²². І хоча це короткі відомості, проте вони засвідчують спільність багатьох вірувань і звичаїв серед українського народу різних етнографічних регіонів.

Діяльність Г.Т. Танцюри зі збору інформації про народне мистецтво, обряди та звичаї яскраво доповнює листування, що подається далі (див. документи з додатків).

ДОДАТКИ

Документ 1

Високоповажна т. Коцюбинська!

Діставши від вчителя Р.Гайдаша анкету про сорочки й шиття, по smosi саповнивши – пересилаю Вам.

Записуючи народній устний скарб (фольклор) я зібрав скільки десятків писанок (копа), а також і узори вишивки.

Зараз в моєму розпорядженні є такі узори:

- маніжок – 18,
- поликів з підполич. – 12,
- поликів без підполич. – 46,
- поликів начатих – 10,
- мережок – 4.

Всього спрaskів – 90.

Чи не будете Ви настільки добрі, щоб ..... мене, як їх (цей матеріял) переслати до Академії. По друге, чи не скажете Ви переслати мені повний, вичерпуючий програм до вибирування ріжного матеріялу, аби я міг расом, відклавши певний час, – сібрати, що буде можна.

Засначений мною матеріял сіюраний виключно в с. Зятківцях.

Йшче одно: вчитель с. Клембівка, Могилянської округи Поділля зібрав невелику колекцію старовинних грошей-монет років: 1124, 1565, 1578, 1584.-88.-98, 1607, 1619.

(Перебиті спрaskи на папері – переслати Вам).

---

¹⁹ АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Ф. 31. Од. зб. 39. Арк. 31.

²⁰ Ibid. Арк. 32.

²¹ АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Ф. 31. Од. зб. 41. Арк. 18.

²² Ibid. Арк. 19.

Він запитує, куди, кому переслати ці монети і скільки йому за це дадуть?
Коли Вам не трудно – одпишіть про все.

З пошаною вчитель Гн. Танцюра.

17-ХІІ-26 р.

Адреса: Зятківці, Гайсинщина на Поділлі.

7 річна Трудшкола, вчителеві Гнатові Трохимовичу Танцюрі.

* * *

Документ 2
Зятківці 10-I-27 р.

Ш. Т...!

Дуже вдячний Вам за лист. Зібрані мною писанки – частина з с. Зятківець, а частина з с. Тишківка (в ІІ верст. від Зятківець).

До кожного узора назва мною записана; сам я був при тому, як писанки писались; описати все ще не трудно, тільки, на жаль, цей матеріал мною не опрацьований в той спосіб, щоб їх випорожнити, бо я не знав як. З писанками, справді почекаю, коли Ви приїдете в нашу місцевість.

До полків назви узорів також записані, але цієї «ганчірочки» треба принаймні, хоч виварити, бо збирались вони і по смітниках, по коморах, до того треба хоч маленький каталог назв зробити, а зараз (на сьогодні) в мене бракує часу, бо школа його весь сабирає. Коли тільки буду мати час зробимо все, що можна і перешлю Вам.

Тепер відносно умов, на яких можна передати цей весь матеріал до Кабін. Мист.

Звичайно, мені бажано було б мати хоч і не велику грошову компенсацію, бо сам я хворий на серйозну, сатяжну хворобу і треба їхати до Одеси лікуватись. Через те мушу збирати коштів, бо на страхасу мала надія.

За анкети й інструкції буду вдячний.

З пошаною Г. Танцюра.

С. Зятківці

7 річна трудшкола Гайсинщина на Поділлі.

Учит. Гнат Трохим. Танцюра

* * *

Документ 3
Зятківці 24-I-27 р.

Ш. Т!

Пересилаю Вам заповнену анкету, яка перевірена в трьох осіб. Всі відно кажуть.

Відносно писанок... Коли хто подумає що писанки збиралися з спекулятивною метою, то здорово помилиться. І зібрав для того, щоб і зібрати. Але при тім довелося і потратитись. Сама по собі робота не важна, не чиста, писанки не опрацьовані в той спосіб аби по випорожнити їх, одні і тіж узори малювалися (назви записано) трьома особами старою, молодою, в протилежних кінцях села і в другім селі за 12 верств.

І тому: скасати їх наукову вартість з художнього боку і порівняти їх не можу й не берусь.

В свій час балакаючи з В./п. т. т. академ.: Лободою, Єфремовим і К. Квіткою я вияснив, що такі матеріяли приймаються А. Н. безплатно, бо УАН бідна. Я так і думав весь час. Сараз для мене, до де якої міри несподіванка, що са це є платня. ...був снав, був би доклав більше і тим більше сібрав би.

Конкретно: са вишиванки й писанки ціни не виставляю; я ту платні не відмовлюся; скільки... так і буде.

Відповіді жду.

З пошаною Гн. Танцюра.

P. S. Описи як роблять писанки подам разом з матерьялом. Сам був при роботі і бачив, описати не трудно. Гн. Т.

* * *

Документ 4
Зятківці 27-V-27 р.

Шановна Наталко Антонівна!

Перш за все, вибачте, що не відповів Вам на Ваш лист са 6-II. Були причини, які не від мене залежали. Разом з цим надсилаю до Відділу Мистецтва три анкети, про..... з с.с. Тимара та Жарденівки, які саповняли учні нашої школи.

Записано, що можливе.

На днях надсилаю до Відділу Мистецтва свою колекцію народних вишивок (узорів – поликів, маніжок).

З Вашого листа видно, що де які слова написані мною в анкеті не зрозумілі, бо не ясно написані. Але на жаль, я копії не залишив і сараз не пригадаю їх.

З Вашого останнього листа видно, що Ви мене не так срозуміли як би я того хотів і це для мене прикро. Мову веду відносно писанок. І ще раз кажу, що збирав їх не для спекуляцій і далекий був від думки про оплату за їх. Хоч би й не було куди відсилати подібний матеріал, як писанки, узори, пісні, казки, то і тоді я збирав би, бо в цім кохаюсь.

Адже в осени буде 10 років, – час не малий для мого віку, - весь вільний, час пішов на визбирування народної усної творчости. Зараз є поверх 2,000 пісень, а разом – більш 3½ тисяч зразків нар. творчости. І са весь час я не мав на меті заробитись на цім; взагалі, далекий був від будь яких «високих міркувань». А по частинам відсилаються до Етнографічного Кабінету УАН. Що не все разом, бо мені потрібні кожен раз оригінали під руками, а на переписування всього матеріалу – часу бракує.

Незабаром надсилаю до Від. Мист. писанки. Зараз би можна, але 1) річні сачоти, 2) по ту збірку треба їхати, бо вона в батька, не при мені, а ходити не завжди дозволяється, бо мої ноги не завжди – мої.

Вибачте, що турбую.

З пошаною

Гн. Танцюра.

P.-S. До ... буде окреме пояснення.

Гн. Т.

* * *

Документ 5
Зятківці 28-V-27 р.

Ш. Т!

Почувши, що Ви саpas в Гайсині, я передумав і адресую pasом с листами і усори (передаю Олександр. Захар.) через те, що квапився і узорів не вишито і писанки не упорядковано. При першій нагоді – писанки вишлю до Відділу Мист-ва.

Що до усорів. Треба скасати, що усори не тільки с Зятківець, а й с присілків. Зносили учні і зафіксувати риз віща тих, що подавали матеріал, а також і насви усорів – не можливо було. В цім пакунку – 170 узорів.

Бувайте здорові.

Ваш Гн. Танцюра.

* * *

Документ 6
Зятківці. 8-VI-27 р.

Шановна Наталко Антонівна!

Маю Вашого листа й посвідку, са що вдячний.

За збирання розписів хат не можу братись по тій простій причині, шо в нашому селі не розписують. А розписують в селах далеких від Зятківець.

З здоров'ям в мене погано (сарас сліг совсім) і це гальмує пересилку писанок, са якими треба їхати самому й упаковувати.

Прийдеться с цим сачекати.

С пошаною Гн. Танцюра²³.

* * *

Отже, у листах та інших матеріалах Г. Танцюри зустрічається інформація про писанки, вишивку, орнаментику, збирання зразків виробів тощо. Окрім того, засвідчено відомості про побутування в регіоні того чи іншого виду народного мистецтва, обрядово-звичаєву культуру місцевого населення, пов'язану з писанками. Це, своєю чергою, допомагало Н. Коцюбинській працювати над картою художньої промисловості України. Водночас сама епістолярна спадщина є цікавим і малодослідженим історичним джерелом.

Як бачимо із записів, що надходили до Етнографічної комісії ВУАН упродовж 1919-1931 рр. від членів кореспондентської мережі з Поділля, ними було зібрано чимало цікавого матеріалу про матеріальну та духовну культуру українського народу. Досить поширеним явищем у ті роки, незважаючи на протидію радянської влади, було святкування релігійних свят і пов'язаних з ними обрядами, звичаями, традиціями, віруваннями тощо. Не залишився поза увагою і Великдень та виготовлення до нього яйця-писанки або крашанки, що символізує у християнстві Воскресіння Ісуса Христа, а раніше було символом воскресіння живої природи. На Поділлі писанкарство навіть у ці роки, як свідчать матеріали, було поширеним явищем. Це підтверджують й окремі ілюстрації писанок, що супроводжують рукописні документи.

²³ Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 9. Од. зб. 86. 138 арк.

REFERENCES

- Bilokin, S.I.** (2014). Kotsiubynska Nataliia Antonivna [Kotsiubynska Nataliia Antonivna]. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. Retrieved from http://esu.com.ua/search_articles.php?id=1175 [in Ukrainian].
- Ilinskiy, V. & Podhurska, S.** (2006). Osoblyvosti ornamentiuky podilskykh pysanok [Features of ornamentation of Podillya pysankas]. *Narodne mystetstvo, 1-2*, 47-48 [in Ukrainian].
- Kosakivskiy, V.** (2003). Pysanky Podillia [Pysanka of Podillya]. *Podilska starovyna*, (Vol. 3, pp. 170-171). Vinnytsia [in Ukrainian].
- Lipska, L.** (1993). Podilski pysanky [Podillya Easter eggs]. *Podilska starovyna*. Vinnytsia, pp. 334-336 [in Ukrainian].
- Liashenko, O.** (1994). Pysanky [Easter eggs]. In *Podillia: istoriko-etnografichni doslidzhennia*, Kyiv: Dolia, pp. 434-438 [in Ukrainian].
- Pirus, T. & Pirus, K.** (2004). Archaichna symbolika pysanok s. Hushchyntsi Kamenivskoho raionu Vinnytskoi oblasti [Archaic symbolism of Easter eggs of village Gushchyntsi, Kamenivskiy district, Vinnytsia region]. In *Narodna kultura Podillia v konteksti natsionalnoho vykhovannia. Zbirnyk naukovykh prats*. Vinnytsia, pp. 214-218 [in Ukrainian].
- Tantsiura, H.** (2007). *Ziatkivtsi. Istoryko-sotsiologichni narysy* [Zyatkiivtsi. Historical and sociological essays]. Kyiv: ZAT «Vipol» [in Ukrainian].
- Tkachenko, V.** (2012). *Rozvytok ukrainskoho pysankarstva kintsia XIX – pochatku XXI st.: rehionalni osoblyvosti, suchasni transformatsii* [Development of Ukrainian Easter painting of the late XIX – early XXI centuries: regional features, modern transformations]. (Candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Tkachenko, V.** (2018). Pysankarstvo u velykodnii obriadovosti Podillia 20-kh rr. XX st. za arkhivnymi dzherelamy [Easter painting in the Easter rites of Podillya in the 1920s by according to archival sources]. *Chasopys ukrainskoi istorii, 39*, 129-135 [in Ukrainian].
- Tkachenko, V.** (2019). *Dzherelna baza z pysankarstva v Naukovomu arkhivi Instytutu arkeolohii NAN Ukrainy* [Source base for Easter painting in the Scientific Archive of the Institute of Archaeology of the NAS of Ukraine]. *Virtus: Scientific Journal, 36*, 189-192 [in Canada].
- Tkachenko, V.** (2020). *Fenomen ukrainskoho pysankarstva kintsia XIX – pochatku XXI stolittia (istoriografichni i dzhereloznavchyi zriz)* [The phenomenon of Ukrainian Easter painting of the late XIX – early XXI century (historiographical and source section)]. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
- Verkhova, M.** (2013). *Pysanky Podillia* [Easter eggs of Podillya]. Lviv: Koleso [in Ukrainian].
- Zaremskiy, L.** (1928). *Narodnoe iskusstvo podolskikh ukraintsev* [Folk art of Podillya Ukrainians]. Leningrad: Izdatelstvo Gosudarstvennogo Russkogo muzeya [in Russian].

Viktor Tkachenko

(National historical and ethnographic reserve «Pereiaslav», Pereiaslav, Ukraine)

e-mail: viktor69tkachenko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6741-3430>

Pysanka Painting of Podillia in Handwritten Heritage of 1920s

The goal of the paper is to disclose complete archival documents, including correspondence of Hnat Tantsiura on collecting information about pysankas and pysanka painting (Pysankarstvo) in Podillia. Main objective is to analyze the activities of Hnat Trokhymovych Tantsiura, Ukrainian folklorist, ethnographer, and educator, who was one of the prominent collectors of oral folk art, in the matter of recording and collecting materials on creating Easter eggs called pysankas. The other objectives are to introduce the found materials into scientific circulation by publishing some documents, unknown to the general public and previously unpublished, and to enlarge the source and historiographical base.

Author focuses on the materials of the archive of Danylo Shcherbakivskiy, which are stored in the Scientific Archive of the Institute of Archeology and the fund Ethnographic Commission of Rylskiy Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine. In particular, attention is paid to the correspondence of Hnat Tantsiura with Nataliia Kotsiubynska, an employee of the Cabinet of Ukrainian Art History of All-Ukrainian Academy of Sciences, on the studied issue, and the respondents from villages and towns of Podillia who sent their materials to the Ethnographic Commission.

Thus, in the letters and other materials of Hnat Tantsiura we can find information about pysankas, embroidery, ornaments, collecting samples of products, etc. In addition, there is information about the particular type of folk art, existed in the region, and the ritual and customary culture of the local population associated with pysankas. This in turn helped Nataliia Kotsiubynska to work on the creation of a map 'Artistic Crafts of Ukraine.' At the same time, the epistolary heritage itself is an interesting and little-studied historiographical source.

Keywords: Hnat Tantsiura, Nataliia Kotsiubynska, Podillia, pysanka, correspondence, funds, archive

Надійшла до редакції / Received: 01.04.2021

Схвалено до друку / Accepted: 21.06.2021